

Αναζητώντας ένα Εθνικό Πλαίσιο για την παιδεία

Γιώργος Μπαγάκης, Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

A. Αντί εισαγωγής

Ο διάλογος για την παιδεία δεν είναι κάτι νέο, κάτι πρωτόκουστο, δεν τον ανακαλύψαμε τώρα. Ανέκαθεν υπήρχε στα επίσημα ελληνικά και διεθνή συνέδρια/fora της εκπαιδευτικής κοινότητας (πανεπιστημίων, επιστημονικών ενώσεων, συνδικαλιστικών ενώσεων και φορέων, διεθνών οργανισμών). Διάλογος για την παιδεία ανέκαθεν υπήρχε έμμεσα και στις συνελεύσεις συλλόγων διδασκόντων, συνεργασιών εκπαιδευτικών, ερευνητικών και άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στις επίσημες και ανεπίσημες συνεργασίες των εκπαιδευτικών, των πανεπιστημίων, σε συζητήσεις και συνεργασίες ατόμων, φορέων και οργανισμών που είτε άμεσα είτε έμμεσα σχετίζονταν με την εκπαίδευση. Αξίζει, λοιπόν, να δούμε αν και σε τι διαφοροποιείται το πλαίσιο του σημερινού εθνικού διαλόγου για την παιδεία.

B. Για ένα σύγχρονο πλαίσιο

α. επικαιροποίηση του διαλόγου για την παιδεία.

Το σύγχρονο τοπίο της εκπαίδευσης είναι αρκετά διαφορετικό από την εποχή κατά την οποία κυριαρχούσε η πλειονότητα των ονομάτων που αποτελούν σήμερα ορόσημα και αναφέρονται στα αφηγησιακά κείμενα του τωρινού διαλόγου για την παιδεία. Το σύγχρονο τοπίο δεν είναι πια ούτε αυτό της εποχής Παπανούτσου ούτε της πιο πρόσφατης εποχής κατά την οποία υλοποίησε το κύριο έργο του ο Αλέξης Δημαράς. Έκτοτε έχουν μεσολαβήσει τεκτονικές αλλαγές στο χώρο των επιστημών της εκπαίδευσης, καθώς εξελίχθηκαν ή αναπτύχθηκαν νέα επιστημονικά πεδία που αφορούν στην εκπαιδευτική αλλαγή και στη βελτίωση της σχολικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, εδώ και μισόν αιώνα τουλάχιστον έχουν υλοποιηθεί πάρα πολλές αλλαγές στη σχολική εκπαίδευση ανά τον κόσμο. Οι θεωρητικές αρχές που τις διέπουν και η μεθοδολογία τους αποτελούν διακριτό επιστημονικό πεδίο στις επιστήμες της εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικά μάλιστα τεκμήρια αποτελούν τα πολλά βιβλία και περιοδικά που εκδίδονται και τα συνέδρια που πραγματοποιούνται για τα θέματα αυτά. Μεταξύ άλλων αναφέρω το ετήσιο Διεθνές Συνέδριο για την Αποτελεσματικότητα και τη Βελτίωση του Σχολείου (International Conference for School Effectiveness and Improvement) ή (ICSEI), που πραγματοποιήθηκε για 29η φορά λίγες εβδομάδες πριν στη Γλασκώβη. Η «εύρεση του νήματος» που συνδέει τα μεγάλα ορόσημα της ελληνικής εκπαίδευσης που προαναφέρθηκαν με το σημερινό διεθνοποιημένο και περίπλοκο περιβάλλον θα ήταν «ευχής έργον», φτάνει να γίνεται με τη δέουσα προσέγγιση και τη μέγιστη προσπάθεια, καθόσον αποτελεί ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα.

β. Τι θα πρέπει να αποφευχθεί από τον διάλογο για την παιδεία

1. Τι δεν θα πρέπει να είναι ο διάλογος για την παιδεία. Δεν θα πρέπει να είναι μία συζήτηση επωνύμων, παραγόντων, παρατρεχάμενων της εξουσίας, ανθρώπων των media, επικυριαρχίας μίας εκπαιδευτικής βαθμίδας στις υπόλοιπες ή επικυριαρχία κάποιων ειδικοτήτων στις άλλες ειδικότητες. Και, σίγουρα, θα πρέπει να υπάρχει αναλογικότητα στην εκπροσώπηση. Επισημαίνεται π.χ. ότι οι εκπρόσωποι της σχολικής εκπαίδευσης, παρά τις όποιες διακηρύξεις, είναι οι λιγότεροι ποσοτικά στην επιτροπή διαλόγου, αν και η σχολική εκπαίδευση αριθμεί υπερδεκαπλάσιους εκπαιδευτικούς από αυτούς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
2. Ο διάλογος για την παιδεία που αφορά στη σχολική εκπαίδευση δεν μπορεί να πραγματοποιείται με όρους και τρόπους που συνηθίζονται στους προσυνεδριακούς διαλόγους κομμάτων. Το ζητούμενο δεν είναι κάποιες γενικόλογες, «large» θέσεις, όπως περίπου συμβαίνει με τα συνήθη προγράμματα κομμάτων με κύρια έμφαση στην επικοινωνία. Το ζητούμενο θα πρέπει να είναι ένα καλά επεξεργασμένο σχέδιο με ορίζοντα δεκαετιών, στο οποίο να έχουν γίνει σοβαρές επεξεργασίες για τα κομβικά ζητήματα της εκπαίδευσης. Οι προτάσεις να είναι εφικτές και ταυτόχρονα λειτουργικές και αποτελεσματικές, με ισχυρή συνολική ώσμωση όσον αφορά τα εκπαιδευτικά ζητήματα του σήμερα και με προβλέψεις για το αύριο, όσο κι αν αυτό είναι εν πολλοίς απρόβλεπτο.
3. Ο διάλογος για την παιδεία που αφορά στη σχολική εκπαίδευση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με ατομικά κείμενα που κάποιες φορές μοιάζουν με εκθέσεις ιδεών ή κάποιες άλλες με αναφορές όπου «ο καθένας λέει τον πόνο του». Το ζητούμενο είναι επεξεργασίες από μικρές ομάδες με μακροπρόθεσμο όραμα, εστίαση, στόχευση, επικαιροποιημένη γνώση και αίσθηση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας.
4. Ο διάλογος για την παιδεία που αφορά στη σχολική εκπαίδευση δεν μπορεί να πραγματοποιείται με όρους απλουστευτικούς, με «άσπρο μαύρο», «φως και σκότος». Η εκπαιδευτική πραγματικότητα σήμερα είναι εξαιρετικά σύνθετη, δύσκολη και πολυπαραγοντική. Αυτοί που ακόμα αντιστέκονται στο κυρίαρχο φιλελεύθερο ρεύμα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να αρθρώσουν λόγο σε αυτή την πολυπλοκότητα. Η μέθοδος της στρουθοκαμήλου, που στον επερχόμενο κίνδυνο βάζει το κεφάλι της στην άμμο για να ξεφύγει, η μέθοδος όπου κυριαρχούν απλουστευτικά συνθήματα ούτε τους κινδύνους αντιμετωπίζει ούτε μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστικές λύσεις.
5. Ο διάλογος για την παιδεία αναφορικά με τη σχολική εκπαίδευση δεν μπορεί να πραγματοποιείται σχεδόν ερήμην του επαγγελματισμού των εκπαιδευτικών της. Σε μια επιτροπή διαλόγου με περισσότερα από 40 περίπου άτομα, μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό, περίπου το 1/10 από αυτούς, διαθέτει την επαγγελματική γνώση και εμπειρία της σχολικής εκπαίδευσης. Η πλειονότητα των μετεχόντων, αν και ενδεχομένως άριστοι στο αντικείμενό τους, είναι ερασιτέχνες όσον αφορά τη σχολική εκπαίδευση. Αυτοί θα αντιμετωπίσουν τα δύσκολα και κομβικά ζητήματα που τίθενται σήμερα σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, όπως της αξιολόγησης, της εκπαιδευτικής αλλαγής, της βελτίωσης του σχολείου, του προγράμματος σπουδών, του σχολικού συστήματος, της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη βαθμίδα αυτή; Είναι άραγε ανήμποροι οι καθ' ύλην αρμόδιοι για τη σχολική εκπαίδευση να συζητήσουν ή αυτόκλητα κάποιοι άλλοι, ερασιτέχνες στη σχολική

εκπαίδευση, θέλησαν να ηγηθούν στον διάλογο αυτόν, να συντονίζουν τους εκπαιδευτικούς, να τους ομαδοποιούν, να καθορίζουν τη θεματολογία;

6. Δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιείται ο διάλογος για τη σχολική εκπαίδευση σε ένα πλαίσιο στο οποίο δεν αξιοποιούνται επαρκώς οι επιστημονικές γνώσεις που την αφορούν και την επηρεάζουν. Σήμερα πλέον η σχολική εκπαίδευση έχει τα δικά της ιδιαίτερα θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία, πολιτικές και καλές πρακτικές. Οι ωσμώσεις και οι συνεργασίες με άλλες επιστήμες είναι επιθυμητές και χρήσιμες αλλά δεν είναι δυνατόν αυτές να υποκαθιστούν τον πυρήνα της οντότητας των επιστημών της εκπαίδευσης. Αν τον συντονισμό αυτού του διαλόγου τον έχουν ακόμα και οι άριστοι από άλλες επιστήμες, φοβάμαι ότι, όσον αφορά την σχολική εκπαίδευση, θα αυτοσχεδιάζουμε άλλη μια φορά ως ερασιτέχνες. Μακάρι να διαψευστώ.

Γ. Αντί επιλόγου

Το παράδειγμα της Φιλανδίας. Θα αναφερθώ στη Φιλανδία, χωρίς βέβαια καθόλου να ξεχνώ ότι κάθε χώρα είναι εντελώς διαφορετική περίπτωση. Η χώρα αυτή είναι μικρότερη από τη δική μας. Αφού πέρασε μεγάλη κρίση, μετά από δεκαετίες δουλειάς κατάφερε να προκαλεί το παγκόσμιο ενδιαφέρον για την καλή και αποτελεσματική της εκπαίδευσή, σε αντίθεση μάλιστα με κυρίαρχα προτάγματα ισχυρών υπερεθνικών οργανισμών. Αυτό το πέτυχε πρωτίστως βασιζόμενη στις μακρόχρονες και συστηματικές επεξεργασίες που προέκυψαν κυρίως από τον επαγγελματισμό των δικών της εκπαιδευτικών, που πρωταγωνίστησαν στην αλλαγή του σχολικού της συστήματος.

Σε τι μπορεί να συμβάλει ένας δικός μας εθνικός διάλογος για την παιδεία; Ένας ουσιαστικός και έντιμος διάλογος μπορεί να θέσει συνολικά ή εν μέρει το πρόβλημα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, να εντοπίσει νέα θέματα, να εμπλουτίσει/επικαιροποιήσει/συνθέσει υπάρχουσες επεξεργασίες, να επεξεργαστεί νέες θέσεις, να βάλει προτεραιότητες. Μπορεί και πρέπει να είναι ένας διάλογος ανάμεσα στις διαφορετικές βαθμίδες, με την αναζήτηση της μεταξύ τους αλληλουχίας και συνέχειας, ένας διάλογος με την κοινωνία και για την κοινωνία. Είναι βέβαιο πως καμία εξουσία, ακόμα και με τις καλύτερες προθέσεις, δεν μπορεί να βελτιώσει την εκπαίδευση από καθέδρας και ερήμην των φορέων της. Αλλά και κανένας διάλογος δεν μπορεί να φέρει αποτελέσματα αν δεν ισχύουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις. Οι οιωνοί δεν είναι άριστοι, αλλά ας ελπίσουμε πως όποιοι ενδιαφέρονται αληθινά για την εκπαίδευση θα αντιληφθούν εγκαίρως πως «οι καιροί ου μενετοί».